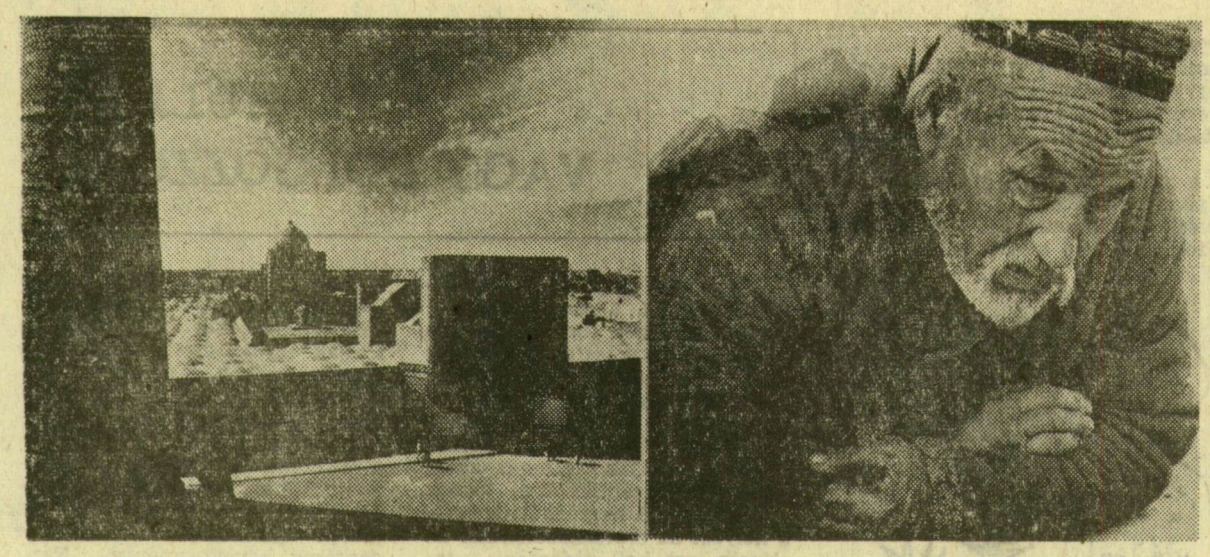

Portré és város. Gink Károly, a neves fotóművész nagyobb riportutat tett meg a közelmúltban az ezeregy éjszaka hangulatát őrző szovjet közép-ázsiai területen. Az út eredménye: könyv a Corvina Kiadó gondozásában Vámbéry nyomában címmel. A mű írója Gombos Károly. Két fotónk szemelvény a gazdag képanyagból. A portré öreg üzbég parasztot mutat be Khiva piacán, a városképen az 1127-ben épült buharai nagy mecset látható.

Péter László

TÁPAI ANTAL FÖLFEDEZŐJE

A szobrász, bár írásban is vallott magáról, szerényen elhallgatta. A műtörténész, aki számba vette mindazt, amit a szobrászról írtak, a fölfedező írást nem vette észre.

1912 végén a pedagógia később országosan híressé vált úttörője, Nagy László Új iskolájának alapítója és igazgatója, *Domokos Lászlóne Löllbach Emma* (1885—1966) érdekes kísérletet folytatott a szegedi elemi iskolákban. Arra volt kíváncsi, az akkor zajló Balkán-háború mennyire érinti a gyermeklelket, hogyan hat rájuk a kataklizma. Írásban és rajzban válaszoltak a gyerekek. Domokosék barátja, a *Szegedi Napló* főszerkesztője, *Móra Ferenc* a *Napló* karácsonyi számában közölte Domokosné cikkét.

Itt jelent meg Tápai Antal első rajza.

S majd két évtized múlva erre emlékezett vissza Móra Ferenc, amikor bemutatták neki „a kis Tápait". Maga Móra írja ezt le *A kis Tápai* című tárcájában, a *Délmagyarország* 1930. január 5-i számában.

„Három vagy négy esztendeje, mikor először hallhattam a nevét, de mindjárt el is felejtettem. A kultúrpalotába hozta róla valaki a hírt. Hogy van itt a rókusi gépműhelyben egy kis lakatosinas, aki szobrásztalentumnak ígérkezik, valamit csinálni kellene vele. Szokásom szerint kijelentettem, hogy művésztehetségek fölfedezésével nem foglalkozom. Elismerem, hogy ez nem szép tőlem, de inkább viselem az

érzéketlenség vádját, minthogy lelkiismeret-furdalásaim legyenek elrontott életek miatt. Egy jó lakatos sokkal szükségesebb ember, hasznosabb ember, és talán boldogabb ember is, mint egy rossz szobrász." Móra ezután *Kukovetz Nana* tragikus sorsára utal:

„Mindig arra a szegény vörőshajú lányra gondolok, aki tíz év óta porlik valahol a szatymazi akácfák alatt. Milyen rendes kisruhavarró lett volna abból, ha a kollégáim annak idején tréfából meg szánalomból el nem hitetik vele, hogy festő, s meg nem zavarják a nyomtatott dicsőség mérgével!"

Mégis: pár nap múlva Mórához vittek egy tenyérnyi rézlemezt, kikalapálva rajta egy figura. Utána meg egy kézirásos vallomást, a fiatal Tápainak a művészetről való töprengéseivel, olvasott és tapasztalt gondolatoknak akkor még botladozó helyesírással, kusza fogalmazással papírra rótt soraival. Móra megérezte, le is írta: *numen adest!* A tehetség csalhatatlan jeleit látta a finom mívű rézdomborításban és az „originális gondolatvillámlásokkal" teli fogalmazványban. A szegedi lakatosinas, döbbent belé, ahogy olvasta. Tolsztojt és Ruskint olvasva gyürkőzik a művészet legsúlyosabb problémáival, értelmével, lényegével.

Most már ő hívatta a fiút. A találkozást Móra így írja le:

„Ejnye, de olyan, mintha ezeket az értelemtől villogó szemeket én már láttam volna valaha, de nagyon régen. Hol, mikor lehetett az?

— Milyen iskolát végzett fiam?

— Polgárit magán úton. Mint inas.

— Szegedi fiú?

— Igen, de nagyon szegény ember az apám, nem bírt taníttatni, inasnak adott, ahogy az elemit elvégeztem.

— Megálljunk csak. Maga még a háború előtt járt elemibe, ugye?

— Igen, kérem.

— Hm. Nem rajzolgatott maga már az elemiben is?

— De igen, már ott is nagyon szerettem rajzolni.

— Egyszer egy csataképet is rajzolt. Vágtató magyar huszárok csapnak össze szerb katonákkal, igaz?

— Igen — nyílt ki csodálkozva a gyerek kék szeme. — Benne volt az akkor az újságban is.

„Ebben van valamennyi közt a legtöbb rajzbeli készség és a legtöbb aktivitás" — mondja az első kritika, *Domokos Lászlóné*, amely tízesztendős korában íródott Tápai Antalról.

Móra most már nem habozott: „Először is levelet írtam a tekintetes tanácsnak. Arra kértem a várost, hogy ha ezt a rókusi fiút sikerül bejuttatni a képzőművészeti főiskolára, a város adjon neki havi száz pengőt addig, míg elvégez. Én, a város cselédje, aki magamnak sose kértem semmit a városomtól, most kitüntetésképpen kérem magamnak, hogy bízzon meg a szavamban a városom. Vállalom a garanciát érte, hogy a lakatosinasból olyan művész lesz, akiért valamikor még énvelem is megbékülnek."

A város teljesítette Móra kérését. Az író ekkor *Szentgyörgyi Istvánnak*, a Képzőművészeti Főiskola szobrásztanárának írt:

„Nem protekciót kértem tőle, hanem szigorúságot. Az én lelkemet ne nyomja egy elveszelő jó lélek, ha a szemem rosszul látott volna. Csak úgy vegyék fel a fiút, ha abszolút tehetség.

Mikor a levél elment, meg is bántam ezt a nagy puritánságot. Hiszen a felvételin úgyis nagy a tülekedés, a protektorok közt is én vagyok a legkisebb, s nyilván az én kis barátom iskolai képesítése is a legkisebb.

Ez mind így volt igaz, s hetven-valahány pályázó közül mégis Tápai Antalt vették fel első minősítéssel a professzor urak. Tehetség szerint való minősítéssel."

Móra így folytatta:

„Többet aztán nem féltettem a kis Tápait. Se a szegénységtől, se a pesti élettől, se önmagától. Pedig én is nehéz próbára tettem a magam részéről. Hűségesen beszámoló leveleire nem válaszoltam. De mikor hazaszabadult vakációzni, és jelentkezett nálam, mindig éreztem a becsületes szemén és a kemény kézfogásán, hogy minden rendben van."

Amikor Móra ezt a cikkét írta, Tápai utolsóéves hallgató volt, ahogy Móra írta: *„Szentgyörgyi mesternek a legtöbbre becsült tanítványa."* S a szegedi múzeumigazgató így fejezte be fölfedező írását:

„Most láttam egy akt-szobrát, amiért máris mesternek merem nevezni. Anélkül nem mertem volna róla megírni ezt a tárcát, aminek semmi egyéb célja nincs, mint felhívni a szegediek figyelmét arra, hogy valamikor nagyon büszkék lesznek erre a mi fiunkra, akinek a homlokára a *numen adest* van írva."

Palotai Boris

SZERENCSE

Vegyek lottót? — kérdezte tőlem egy napon Kati néni, a takarítónő. Kétfelé simította hüvelyk- és mutatóujjával a szájaszélét, ami nála a töprengés jele volt. — Legalább tízet szeretnék venni — mondta, majd bevonult a másik szobába és földrengésszerű robaj jelezte, hogy indulatok csatáznak benne. Mintha egyszerre hősies elszántság ütközött volna ki az öregasszonyban. Mintha boldogult férjének, a zord népfelkelőnek a lelke költözött volna belé.

Tudtam, hogy ez a tisztasági roham nem magáért a rendért történik, csupán azt akarja bizonyítani vele, hogy telik az erejéből! Már jött is kifelé, s valóban ilyesformán gandolkodhatott, mert helyreráncigálta fején a kendőt, és azt mondta: — Ezt csinálja utánam az a sok taknyos az udvarban! Én még most is félperc alatt kiprakkolom a szőnyeget, s úgy felsíkálom a padlót, hogy enni lehet róla!

— Jól van, Kati néni — nyugtatgattam, félve, hogy újabb bizonyításra kerül sor.

De Kati néninek egyéb célja is volt a rendcsinálással.

— Már megvettem a sorsjegyeket — vallotta be és a cipőjére pislogott. — Mert teccik tudni, az már biztos, hogy nyerni fogok.

— Mért olyan biztos?

Kati néni arcán mosoly fészkelődött. — Érzem én azt. Világéletemben éreztem, hogy szeret engem a jó isten.

— Miből érzi? — faggattam azzal a kétkedéssel, melyet viszonylagos kényelmem, fürdőszobás lakásom belém nevelt.

— Hát sokmindenből — felelte Kati néni és restelkedés nélkül adta át magát a boldogságnak, még a kendője csücske is ragyogott. — Első helyen vagyok én beírva a jó istennél. Teli van a szobám ágyrajárókkal. Minden kis zugot kiadok, még az összetolt székeken is alusznak.

Nem tudtam mit szólni ehhez a nagy boldogsághoz. Kényszeredetten hallgattam. De Kati néni már benne volt a dicsekvésben.

— Az idejét sem tudom, mikor aludtam egyedül. Rapcsáknéval hálok egy diványon, aki ablakmosást vállal házaknál. Eleinte akkorát taszított rajtam, hogy földre estem, mert derék, testes asszony, megvan vagy kilencven kiló. Most már úgy összse szoktunk, hogy ha taszítani talál, álmomban is kikerülöm. — Köténye zsebéből kihalászta a sorsjegyeket, sorolva az okokat, melyek arra indították, hogy a jóisten kedveltjének érezze magát. — Hát ahhoz mit tetszik szólni, hogy kilencvenéves koráig én tartottam el az édesanyámat? Ki még olyan szerencsés, hogy össze tudja kaparni, ami az öreg szülőjének kell? Mert ezt kívánt, azt kívánt, még fügére is jött gusztusa, meg tyúkszemirtóra! Én meg mindent helybe hoztam neki. Mondta is anyám, jó asszony vagy Katus, kár, hogy nem vihetlek magammal a másvilágra.

Úgy látszik még valamit tartogatott döntő érvnek, mert mély lélegzetet vett, tisztességtudóan köhintett, s csak aztán vágta ki: — Hetvenéves múltam ősszel, s még mindig úgy dolgozok, mint egy brigád! S még csak girhes sem vagyok tőle.

Riadtan néztem végig rajta. Olyan, mint a fazék alján maradt aszalt szilva, melyről lefőtt már a lé. Idősebbnek látszik, mint amennyi. Bizony, ideje volna már ölbe ereszteni a két kezét, kiülni a ház elé, pihenni. De ő annak örül, hogy tovább vesződhet, hajlonghat, cipelhet, futja az erejéből!

Hetek múltak el, aztán hónapok, de a lottóról nem esett többé szó. Kati néni végezte a dolgát, csakúgy, mint máskor. Olykor ugyan furcsa átrendezési düh kerítette hatalmába, sutbadobott holmikat léptetett váratlanul elő, megfújta, megtisztogatta őket és a férőhelyre állította. Ami alul volt, azt felülre tette, mintha ősi ösztönök dolgoznának benne, melyek így törnek utat.

Egyszer aztán mégis rászántam magam, és megkérdeztem:

— Na mi lett a lottóval, Kati néni? Hányas találata van?

— Egyet sem húztak ki — mondta egyszerűen. Várt egy darabig, gondolkozva kevert, kayart egy fazékban, majd mint aki rájön valami fontos dologra, melynek birtokában minden megvilágosodik, felszabadultan sóhajtott:

— Tessék elhinni, egy szerencse, hogy nem jött ki a számom. Mert mit csináltam volna annyi pénzzel? Egy csomó gond szakadt volna a nyakamba. Elbíztam volna magam, kirakom az ágyrajárókat, és akkor régen fuccs lenne Mozsár Jóskának! Nálam lakik tíz hónapja, igen rendes ember, sosé alszik ruhában, előre fizet, mondom, jóravaló ember, nincs vele semmi baj. Csakhát szerelmi bánatba esett, lenyelt valamit, s mire innen hazaértem, úgy hörgött, hogy egy köménymagot se adtam volna az életéért. Én aztán rendbetettem, mert ahhoz is értek. A lelkire beszéltem, hogy így meg úgy, nem érdemes elemészteni magát, mikor olyan jó dolga van, két rend ruhája fekszik a láda alján, minden este beszalonnázik, sört iszik hozzá, munkája meg akad bőven, mert kőműves, de ért ő mindenhez, ha éppen kell. A végén már úgy meglágyult, hogy enni akart, Marhapörköltöt főztem neki. Eszébe se jutott, hogy meg akart halni. Nahát, mi ez, ha nem tiszta szerencse! Ki tudja, nem pusztul-e el ez a Mozsár Jóska, ha beüt a négyes találat!

Fakó szeme rám villant: — Mondtam én mindig, hogy szeret engem a jóisten. Ezt is milyen jól elrendezte.

---

ahogy indulnak, kérdik: Béla bácsi, ne hozzak egy kiló húst Tatáról? Béla bácsi mit üzen Pestre, nincs valami elintéznivalója? Én tudod szeretem, ha körülöttem jó a hang. Én aztán igazán tudom, hogy az emberek jók! Mert nem egytől vettem mértéket.

— Szszszszszsz... Csend! — súgtam.

A lelkész hangja hallatszott:

„Néma, de meg nem szűnő beszéd az, amit az ész a lélekkel folytat. Amióta a világ világ, tart ez a párbeszéd. A hallható beszéd kincse a halandóé, a néma beszéd, a sugalmazás kincse a halhatatlané, a léleké. Ki fél a haláltól, miért kellene félni tőle annak, aki a maga halhatatlan énjét érzékelni képes? Aki fel tudja fogni annak sugallatát, ami nem mindig egyezik, sőt ritkán egyezik a halandó test kívánságával. És éppen nem az e a legnagyobb bizonyítéka a halhatatlan léleknek, hogy független a halandó testtől? Lelkiismeret — mondjuk. Igen, amit a lelkiismeret teremtett a földön, az az Isten országa köveiből épült. Az, hogy van lelkiismeret, nemcsak az Istent bizonyítja, hanem halhatatlanságunkat is."

A szélirány újra változott, Béla folytatta:

— De áttelepül ám a vállamat!

— Hová?

— Bicskére.

— S mi lesz veled?

— Megyek velük. — S itt kabátom ujját megfogva közelebb hajolt hozzám és a teljes derű állapotában mondta:

— Minden órában megy a Keletiről vonat! Minden órában! Ne hidd hogy túlzok!

— Nem lesz ez terhes?

Béla felhúzta szemöldökét, mintha lehetetlent kérdeztem volna: — Terhes? Mért lenne terhes, ha emberekkel utazom együtt! Figyelsz? Minél több, annál jobb! Mennyi jó dolgot hall az ember a vonaton. Mit gondolsz! Terhes? A legnagyobb esemény az ilyen út! Meg aztán a vonat egyenesen az üzem előtt áll meg. Vagy ha nem ott, akkor egész közel. S mondd, mit számít az... — s itt mintha egy számítási műveletbe kezdett volna: ujjaival sorrendbe szedte a tételeket — reggel ötkor elindulok a Dohány utcából... kimegyek a Rákóczi útra... felülök a villamosra..

Még egy mondat érkezett a lelkész felől:

„Mert tudom, hogy az én Megváltóm él és utoljára az én porom fölött megáll."

— Óriási — akarta Béla folytatni, de megszorítottam a karját, mert azt hittem, hogy a lelkész beszédének folytatása lesz. Volt is, de oly gyengén hallatszott, hogy nem tudtam megérteni.

Közben Bélára sandítottam. Csodáltam őt. Évtizedek óta ismerem, de törhetetlen életerejét és elpusztíthatatlan bizakodását csak ma láttam meg. Mint rajtnál az olimpián a futónak, áradásban van a szíve. Ez semlegesíti az ilyen emberben azt a képességet, hogy mérhesse a munka súlyát, hogy túlértékelje az örömöt, hogy ügyet vessen a fájdalomra, és hogy a halált természetellenesnek tartsa. Talán bizony még odáig is elmerészkedhetünk a feltevésben, hogy számukra természetes az, amiről a lelkész beszélt: hogy nincs halál. Nem a sugallt hittételek folytán érzik így, hanem szívük áradása egybe láttatja velük a világot — az élet és halál világát.

ANDRÁSSY LAJOS VERSEI

Vándortarisznya

Feledd és őrizd titkaidat férfi,
csak asszony szórja szét, mint [álmait,
hű tarisznyád ez, vándor [útitársad:
jóllakat míg élsz, s kincseit se [méri.

Fekete holló

Egy ember néha könnyen [boldogulhat
mások bajából. Ám, ha sorsa [fordul
s lyukas kalapján becsurog a [hólé,
nem csak foga: gerince is [csikordul.

Már nem talány...

Fűzfaág hajlik rám s fehéren
leányok térde ring a pajkos [vízben,
mint kölyökkori álmok [fellegágyán...
Elfordulok. Már nem talány [mi vár rám.